

W.F. Hermans wordt ruim een kwarteeuw na zijn dood nog altijd druk bestudeerd.

NON-FICTIE • WIM BERKELAAR BEELD ANP / ERVEN STEYE RAVIEZ

Nihilist Hermans, speels opgediend

Hij kón speels en zelfs aardig zijn, schrijver Willem Frederik Hermans. Maar in de vele brieven die hij naliet, klinkt vooral het sarcasme en de nihilistische levensbeschouwing door die zijn werk zo kenmerken en die hem tot een zo confronterend en intrigerend schrijver maken.

Leven de 'Grote Drie' van de Nederlandse literatuur (Willem Frederik Hermans, Harry Mulisch en Gerard Reve) uit de vorige eeuw nog voor jonge generaties in het nieuwe millennium? Journalist Max Pam, neerlandicus Hans Renders en grafisch vormgever Piet Schreuders menen van niet. Ze halen in hun boek *Het universum van Willem Frederik Hermans* een uitzending van het televisieprogramma *De slimste mens* uit 2021 aan, waarin actrice Melissa Drost en Sophie Hermans, voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de VVD, schrijver Willem Frederik Hermans niet herkennen na vertoning van een televisiefragment.

Het was voor het trio aanleiding nog eens aandacht te vragen voor de auteur, schrijven ze. Maar wie het boek leest, merkt dat een andere drijfveer de doorslag gaf: bewondering voor de schrijver, die leefde van 1921 tot 1995 en die in zijn 73 jaar durende leven een enorm oeuvre bijeen schreef, waaronder erkende klassiekers als *De donkere kamer van Damokles* (1958) en *Nooit meer slapen* (1966).

Van de 'Grote Drie' lijkt Hermans, de somberheid van de drie auteurs ten spijt, nog steeds het meest gelezen en in elk geval het meest bestudeerd. Zo verscheen ter gelegenheid van zijn honderdste geboortedag in 2021 een bundel opstellen onder de eenvoudige titel *Hermans honderd* en boog de geoloog Salomon Kroonenberg zich recent over Hermans als fysisch geograaf in *De aarde volgens W.F. Hermans*. Bovendien verschenen na zijn dood 24 delen *Volledige Werken*, voorzien van uitvoerige annotaties van de bezorgers die daarbij konden putten uit Hermans' omvangrijke archief dat ondergebracht is in het Literatuurmuseum. Op basis van dat archief had historicus Willem Otterspeer in 2013 en 2015 al een tweedelige biografie gepubliceerd.

grimmigheid

Kortom, Hermans wordt ruim een kwarteeuw na zijn dood nog altijd druk bestudeerd. Zo druk dat de vraag rijst of de drie auteurs nog iets toe te voegen hebben. Het antwoord kan ondubbelzinnig bevestigend beantwoord worden: het boek is niet alleen schitterend vormgegeven (laat dat maar aan vormgever Schreuders over, een van de beste grafische vormgevers van Nederland) maar bevat ook nieuws over Hermans' leven en werk, waarbij de auteurs rijkelijk putten uit Hermans' archief, waaruit hele brieven soms worden afgedrukt en toegelicht.

Pam, Renders en Schreuders hebben in interviews gezegd vooral Hermans' 'speelse' kant te

hebben willen tonen. Alsof ze de om zijn grimmigheid en zelfs genadeloosheid bekendstaande polemist, die in zijn roemruchte *Mandarijnen op zwavelzuur* tal van generatiegenoten de grond in had geschreven, als 'mens' willen rehabiliteren. En het is waar: het boek bevat voorbeelden die erop wijzen dat Hermans aardig kon zijn, al moet daaraan worden toegevoegd dat hij vooral aardig was tegenover mensen die geen bedreiging voor hem vormden of concurrent van hem waren.

speels

Scholieren die hem schreven, konden op een vriendelijk antwoord rekenen en dat gold ook voor Emma Carolina Beke, die onder haar nonnaam Cecilia in klooster Nazareth in Oirschot verbleef. Ze had zijn roman *Ik heb altijd gelijk* gelezen, waarin Hermans zijn hoofdpersoon Lodewijk Stegman tekeer liet gaan tegen de katholieken, die hij 'het meest schunnige, belazerde, onderkruiperige, besodemierde deel van ons volk' noemde. In het daaropvolgende proces werd Hermans vrijgesproken maar de roman liet Cecilia Beke niet los. Ze schreef een scriptie over het katholicisme in zijn boeken en zocht in 1970 contact met de schrijver. Ze werd ontvangen in Haren (Groningen), waar Hermans toen woonde, en was verrukt over de allervriendelijkste ontvangst.

Speels kon Hermans zijn, de voorbeelden in dit boek zijn sprekend: zijn met kinderlijk plezier verzamelde schrijfmachines, zijn liefde voor de fotografie, zijn vele collages, bij elkaar geknipt uit diverse geïllustreerde tijdschriften, al dienden die collages dan vooral als illustraties bij zijn aanvallen op collega-auteurs. Want alle vertoonde speelsheid ten spijt, door het hele

Het boek bevat voorbeelden die erop wijzen dat Hermans aardig kon zijn.

boek heen klinkt in de vele brieven ook het sarcasme en de nihilistische levensbeschouwing door die zijn werk zo kenmerken en die hem tot een zo confronterend en intrigerend schrijver maken. In een brief aan 'journalist van de eeuw' H.J.A. Hofland schreef hij: 'Ik geloof dat diep innerlijk elk menselijk individu wel weet dat de wereld, hoe dan ook, altijd een grote ge-haktmolen is en blijven zal. Ik daag iedereen

uit zich iets anders voor te stellen van de wereld.'

Het meest onthullend zijn de passages over Hermans' aanmelding bij de door de nazi's ingestelde Kultuurkamer tijdens de Tweede Wereldoorlog. Die aanmelding werd in 2011 ontdekt door biograaf Willem Otterspeer en zorgde voor enige ophef. De vraag was of Hermans die aanmelding verdrongen had, nu hij zich daarover nooit had uitgelaten. Het antwoord weten we dankzij dit boek: hij heeft zijn aanmelding niet verdrongen maar verheimelijkt.

Adriaan Venema, de schrijver die eind jaren 80 tal van auteurs aan de schandpaal nagelde vanwege hun collaboratie tijdens de oorlog, was een groot bewonderaar van Hermans en stuurde hem zijn boeken toe, in de hoop op complimenten. Maar Hermans hield zich op de vlakte en schreef aan zijn vriend Hans van Straten dat het maar goed was dat Venema 'geen complete lijst van aanmelders publiceerde', al wist hij niet wat er nog zou volgen. Er is meer, veel meer dat dit boek de moeite waard maakt, maar alleen al deze (indirecte) bekentenis is dat: het is nieuws dat in eerdere studies nog ontbrak.

Daarom: wie zich geboeid weet door Willem Frederik Hermans doet er goed aan dit boek aan te schaffen. ■

W.F. Hermans

Het universum van Willem Frederik Hermans

MAX PAM, HANS RENDERS, PIET SCHREUDERS. UITG. DE HARMONIE, AMSTERDAM 2023. 452 BLZ. € 49,50

- + grondig onderzoek, goed geschreven
- + schitterend vormgegeven